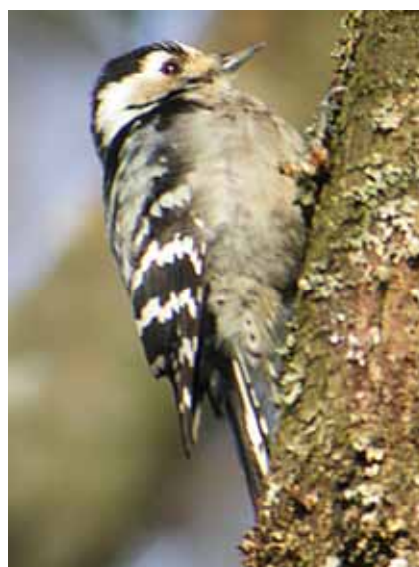

Länsstyrelsen i Jönköpings län

Fåglar i Rocksjöområdet

- fågelområde nära centrala Jönköping

Länsstyrelsen i Jönköpings län

■ Fåglar i Rocksjöområdet

- fågelområde nära centrala Jönköping

MEDDELANDE NR 2005:37

Meddelande	nr 2006:37
Referens	Henrick Blank, Naturavdelningen, oktober 2006
Kontaktperson	Henrick Blank, Länsstyrelsen i Jönköpings län, Direkttelefon 036-395037, e-post henrick.blank@f.lst.se
Beställningsadress	Länsstyrelsen i Jönköpings län, Naturavdelningen, 551 86 Jönköping Telefon 036-39 50 00 (vx)
Webbplats	www.f.lst.se
Framsida	Brun kärrhök, mindre hackspett, rörsångare och bofink
Fotografier	Lars Peterson
Kartmaterial	Stadsbyggnadskontoret i Jönköping
ISSN	1101-9425
ISRN	LSTY-F-M—06/37-SE
Upplaga	110 ex.
Tryckt på	Länsstyrelsen, Jönköping 2006
Miljö och återvinning	Rapporten är tryckt på Svanenmärkt papper och omslaget består av PET-plast, kartong, bomullsväv och miljömärkt lim. Vid återvinning tas omslaget bort och sorteras som brännbart avfall, rapportsidorna sorteras som papper

© Länsstyrelsen i Jönköpings län 2006

Förord

Rocksjön och dess omgivningar i centrala Jönköping har under många decennier varit aktuella för olika typer av intressen. Det har bland annat handlat om olika exploateringar och om att göra området till naturreservat. Ett steg i att långsiktigt förvalta Rocksjöområdet natur-, kultur- och rekreationsvärden gjorde Jönköpings kommun genom att upprätta en särskild plan 2004, den s k "Utredning Rocksjön". I denna plan pekade man bl a ut att en fågelinventering skulle göras. Denna fågelinventering har Länsstyrelsen genomfört på uppdrag av Jönköpings kommun under 2005 och 2006 och redovisas i föreliggande rapport.

Rapporten som visar Rocksjöområdets rika fågelfauna uppdelat på områdets olika delar finns att ladda ned på Länsstyrelsens webbplats www.f.lst.se.

Henrick Blank

Funktionsansvarig Land och Miljömål

Innehållsförteckning

MEDDELANDE NR 2006:37	1
Fåglar i Rocksjöområdet	1
- fågelområde nära centrala Jönköping	1
Sammanfattning	8
Summary	9
Inledning	10
Lokalbeskrivning	10
Metod	10
Inventering av icke häckande fåglar	11
Inventering av häckfåglar i Rocksjön	11
Övrigt om inventering av Rocksjön	12
Resultat	14
Övergripande resultat	15
Särskilt intressanta arter	17
Brun kärrhök (<i>Circus aeruginosus</i>)	17
Entita (<i>Parus palustris</i>)	17
Gräshoppsångare (<i>Locustella naevia</i>)	18
Mindre hackspett (<i>Dendrocopos minor</i>)	18
Rosenfink (<i>Carpodacus erythrins</i>)	19
Övriga intressanta arter	19
Områdesvis genomgång	19
Sumpskogen i sydväst (H1)	20
Sumpskogen i sydväst (H1)	21
Stora högstarrkärret (E)	21
Sumpskogsduge vid Rocksjöns sydvästra kant (H2)	21
Södra sumpskogsområdet (H3)	22
Östra vasskanten (F)	22
Östra sumpskogen (H4) och starrkärret (G)	23
Rocksjöbadet och Rocksjövallen (L)	23
Knektaparken (K)	24
John Bauers park (J)	24
Kalmar udde (H) och brunstarrkärret (C)	25
Stora vassen (D)	25
Utfyllnadskanten (B) och Kålgårdsparken (I)	26
Öppen vattenyta, Rocksjöåns utlopp (A)	26

Sumpskogen i väst (H5)	27
Rocksjön.....	27
Fåglar över året	28
Vintern (dec-feb).....	29
Våren (mars-maj)	29
Sommaren (juni-aug).....	29
Hösten (sep-nov)	30
Hur har fågelfaunan förändrats i Rocksjöområdet?	30
Vassarnas och vasskanternas fåglar.....	30
Öppna våtmarkernas fåglar	31
Parkmarker och hagmarker	31
Öppna, torra markernas fåglar	31
Sumpskogarnas fåglar	31
Övriga marker	32
Diskussion	32
Referenser	33
Bilaga 1. Noterade fåglar vid inventering 2005-2006.....	34
Bilaga 2. Antal revir av häckande arter i Rocksjöområdet 2005.	
*Kråkfåglarnas revir är angivna i minimiantal	36

Sammanfattning

Med anledning av den satsning som Jönköpings kommun nu gjort på det 92 hektar stora Rocksjöområdet (t ex "Utredning Rocksjön") ville man kartlägga områdets fågelliv i detalj. Denna kartläggning har under 2005-06 genomförts av Länsstyrelsen. Syftet med kartläggningen har varit att få kunskap om vilka arter som finns, hur vanliga de är samt se hur de nyttjar Rocksjöområdets olika delområden på årsbasis. Syftet med den insamlade kunskapen är att:

- Utgöra ett underlag för att kunna anpassa åtgärder i sjön och dess närhet, t ex anläggande av spänger och röjning av träd
- Kunna sprida kunskapen till skolor, beslutsfattare, turister m fl som kan ha nytta av kunskapen och uppskatta denna värdefulla tätortsmiljö

Eftersom fåglar har kartlagts under årets alla delar och deras beteenden då varierar samt att ambitionsnivån varit högre under häckningssäsong har olika inventeringsmetoder använts under olika delar av året. Även tre skymningsbesök gjordes under försommaren för att inventera nattaktiva fåglar. Inventeringarna kompletterades med sammanställning av rapporterade data från Erik Öhmans sammanställningar och rapporter till "Svalan". Under hela året rundvandrades området en gång i månaden för att notera fågellivet på årsbasis (linjetaxering).

Inventeringen visade på ett rikt fågelliv med totalt 85 observerade arter, varav 44 häckade. Det sammanlagda antalet revir uppgick till 388 stycken. Bland häckfågellarna märktes särskilt skyddsvärda arter som rosenfink, mindre hackspett, gräshoppsångare, brun kärrhök och entita. Dessa presenteras separat i texten. Fågellivet i Rocksjöområdets olika delområden redovisas också. En genomgång av fågellivets utveckling över året visar att Rocksjöområdet hyser intressanta arter året runt med flera ovanliga arter som övervintrare, t ex salskrake och smådopping. Totalt har nu 160 arter rapporterats från Rocksjöområdet genom alla tider.

Betydande miljöförändringar i Rocksjöområdet har skett det senaste seklet i form av t ex upphörd hävd, utfyllnader, ökat vägbuller, muddringar och vattenregleringar. Dessa förändringar har lett till förändringar i fågelfaunan, varav arter som årta, sånglärka, storspov, sothöna och vattenrall försvunnit som häckfåglar.

Det framtida fågellivet i Rocksjöområdet beror huvudsakligen på hur man väljer att sköta området. Områdets stora variation avseende miljöer kan vara mycket värdefull att bevara och förstärka i framtiden. Ett sätt att förstärka den är att åter börja hävda delar av området. Det är sannolikt också så att naturområdet inte tål att bli mindre eller märkbart mer isolerat från omgivande naturområden om man avser behålla särskilt skyddsvärda fågelarter som t ex mindre hackspett och brun kärrhök.

Summary

The municipality of Jönköping has made a plan for the future of lake Rocksjön and its surroundings. In this plan the need to investigate the bird fauna is stressed. An investigation of the bird fauna was made by the County administrative board during 2005-06. The knowledge about the birdlife that was collected will mainly be used to:

- Constitute basic data for future management of the Rocksjö area, e.g. improvement of recreational values or adaptation of exploitations
- Inform decision makers, schools, tourists amongst others that can make use of and appreciate to know more about the bird life in the Rocksjö area

Since the birds in this study have been counted during the whole year with different purposes, also different methods have been used. Also three visits were made during the early summer to count nocturnal birds. The inventories were complemented by data from Erik Öhman and "Svalan" (Internet based system for reporting birds). The area was extensively investigated by line counts once every month during one year.

This study showed that the area is home to a rich diversity and number of birds. The total number of observed species were 85 of which 44 were breeding. The total number of territories was 388. Among the most interesting breeding bird species found were scarlet rosefinch (*Carpodacus erythrinus*), marsh harrier (*Circus aeruginosus*), marsh tit (*Parus palustris*), grasshopper warbler (*Locustella naevia*) and lesser spotted woodpecker (*Dendrocopos minor*). These species are presented separately in the text. The bird life of different subareas are also presented in the text. When looking at the Rocksjö area over an entire year it is clear that it hosts interesting species all year around. Not at least in winter time when there is a good chance to see smew (*Mergus albellus*) and little grebe (*Tachybaptus ruficollis*) for example. In total 160 species have been reported from lake Rocksjön over the years.

Important changes in the environment has been made in the area the last century; dredging, ceased agricultural tradition, water level regulation and landfills. These changes have led to the disappearance of breeding bird species like garganey (*Anas querquedula*), curlew (*Numenius arquata*), skylark (*Alauda arvensis*), coot (*Fulica atra*) and aquatic rail (*Rallus aquaticus*).

The future bird life of the Rocksjö area will very much depend on the future management. The extensive variation of environments in the area can be very valuable to preserve and even improve in the future. One way of enhancing it is to cut the grass according to agricultural traditions. It is also likely that possible future diminishment of natural areas or increased isolation could be detrimental for the preservation of bird species like marsh harrier and lesser spotted woodpecker.

Inledning

Rocksjön och dess omgivningar är tack vare sin tätortsnära position och lättillgänglighet ett område som besöks av många människor året runt, antingen för att aktivt uppleva sjön med omnejd eller bara som förbipasserande. Området hyser trots sin ringa storlek alltifrån ”vilda” miljöer som sumpskogar och öppna våtmarker till miljöer starkt präglade av människan som parker och badstränder. Denna varierade miljö lockar till sig en stor variation av fåglar under årets alla årstider, vilket är till glädje för många av sjöns besökare. Dessutom visar det rika fågellivet på vilka unika värden Rocksjöområdet har för att vara belägen så nära en stad av Jönköpings storlek.

Med anledning av den satsning som Jönköpings kommun nu gjort på Rocksjön (t ex ”Utredning Rocksjön”) vill man kartlägga sjöns fågelliv i detalj. Syftet med kartläggningen har varit att få kunskap om vilka arter som finns, hur vanliga de är samt se hur de nyttjar Rocksjöområdets olika delområden på årsbasis. Syftet med den insamlade kunskapen är att:

- Kunna anpassa åtgärder i sjön och dess närhet, t ex anläggande av spänger och röjning av träd
- Kunna sprida kunskapen till skolor, beslutsfattare, turister m fl som kan ha nytta av kunskapen och uppskatta denna värdefulla tätortsmiljö

Lokalbeskrivning

Det område som har inventerats är 92 ha stort och innefattar Rocksjön och dess närmaste omgivningar (fig. 1). Sjön utgör knappt halva ytan och har ett största djup på 11,4 meter. För vidare beskrivning av Rocksjöområdet läs vidare under den områdesvisa resultatpresentationen eller exempelvis i ”Utredning Rocksjön” (Höök Patriksson 2004).

FAKTA OM ROCKSJÖOMRÅDET

Total yta:	92 ha	Lövsumpskog:	13 ha
Sjöyta:	39 ha	Sjöns maxdjup:	11,4 m
Vassyta:	10 ha	Sjöns medeldjup:	4,3 m

Metod

Eftersom fåglar har inventerats under årets alla delar och deras beteenden då varierar samt att ambitionsnivån varit högre under häckningssäsong har olika inventeringsmetoder använts under olika delar av året. Dock har en gång varje månad en linjetaxering gjorts runt Rocksjön (se vidare under inventering av icke-häckande ar-

ter). Denna inventering har gjorts mellan den 15 och 25 i varje månad från februari 2005 till januari 2006. Generellt var inventerarna restriktiva mot dubbelräkningar vilket innebär att det antal revir som noterades är i underkant av det verkliga antalet.

Inventering av icke häckande fåglar

För inventering av fåglar utanför häckningssäsong rundvandrades sjön en gång i månaden (tab. 1) under gynnsamma väderförhållanden för vilka alla observerade fåglar noteras. Metodiken är en linjetaxering som finns beskriven på hemsidan för svensk fågeltaxering (www.biol.lu.se/zoekologi/birdmonitoring/). Vid inventeringen av icke häckande fåglar kopplades deras förekomst ej till delområden eller biotoper utan en bedömning av deras beteende gjordes så att man kunde klassa in dem som t ex rastande, övervintrande, översomrande etc. Dessa rundvandringar gjordes f ö även under häckningstid och användes emellertid då även för kartläggning av häckande fåglar. Den rutt (linje) som rundvandrades visas i figur 2 (grön linje).

Tabell 1. Månadsvis linjetaxering av fåglar runt Rocksjön

Datum	Klockslag	Kommentar
20 feb	08:30-11:00	Salskrake i kanalen var höjdpunkt
17 mars	07:20-09:55	Sångsvan höjdpunkt
19 april	05:35-08:40	Ropande mindre hackspett
24 maj	05:15-08:30	Lite magrare än väntat
15 juni	04:15-08:10	Gräshoppsångaren, morgonens höjdpunkt
22 juli	04:35-07:40	Konstaterad lyckad häckning av brun kärnhök
20 aug	07:00-09:55	Ormvråk höjdpunkt
22 sep	08:00-11:15	Mindre hackspett, stenskvätta höjdpunkter
18 okt	08:45-11:55	Skäggmes och nötkråka höjdpunkter
17 nov	09:00-12:00	Steglits och mindre hackspett höjdpunkter
25 dec	09:30-12:35	Mycket fågel i sjön, t ex tre smådoppingar!
15 jan	09:55-12:50	Rocksjön islagd, kungsfågel ny på listan

Inventering av häckfåglar i Rocksjön

Den metod som normalt rekommenderas för inventering av sjöar är tills vidare en modifierad version av metoden för kustfågelinventering. För inventering av fåglar på land används normalt förenklad revirkartering eller linje/punkttaxering. Både metoden för revirkartering och för kustfåglar finns tillgängliga på Naturvårdsverkets hemsida (www.naturvardsverket.se). De månatliga linjetaxeringarna som utfördes under häckningstid användes här för att kartlägga häckande fåglar. Utöver linjetaxeringarna användes för Rocksjöområdet som både inkluderar land och sjö en kombination av kustfågelmetoden (för sjön) och förenklad revirkartering (tab. 2). Revirkarteringen baserades på karta över delområden (i grunden baserad på olika bi-

otoper) så att eventuella förändringar framöver direkt kan kopplas till fysiska förändringar i miljön. De delområden som här har använts är hämtade från ”Utredning Rocksjön”, men har modifierats till viss del (fig. 2). Framförallt har små intilliggande områden slagits samman (för små för att hysa enskilda revir), medan stora områden i något fall har delats upp.

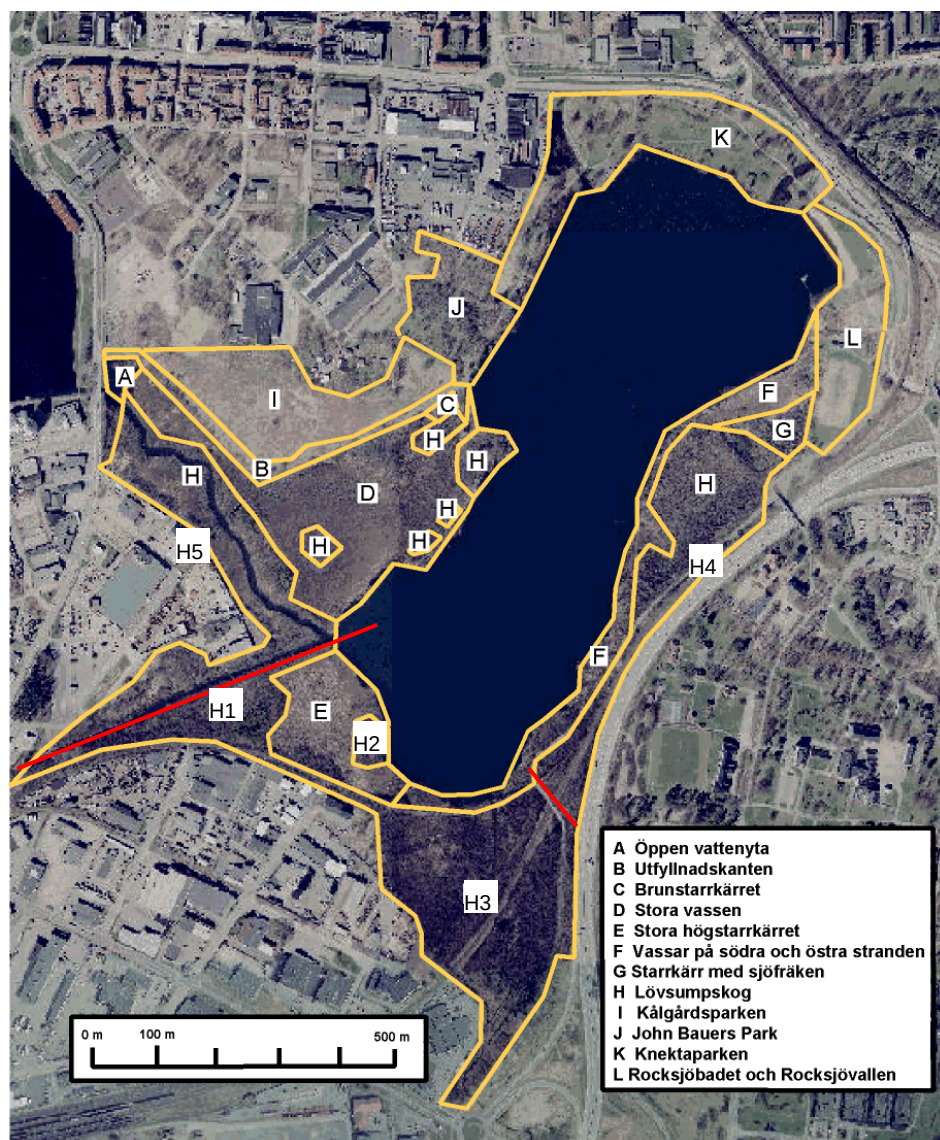
Tabell 2. Inventering av häckande fåglar vid Rocksjön

Inventeringstyp	Datum	Klockslag	Inventerare
Revirkartering från land	26 maj	04:22-09:40	Henrick Blank
	8 juni	04:45-09:20	Henrick Blank
Revirkartering/kustfågelmeter från båt	13 maj	05:30-09:10	Bob Lind
	23 maj	06:50-09:00	Bob Lind
Linjetaxering (månatlig)	19 april	05:35-08:40	Henrick Blank
	24 maj	05:15-08:30	Henrick Blank
	15 juni	04:15-08:10	Henrick Blank
	22 juli	04:35-07:40	Henrick Blank
Inventering av nattaktiva arter	24 maj	21:30-22:30	Henrick Blank
	28 maj	21:30-22:30	Henrick Blank
	9 juni	21:45-22:40	Henrick Blank

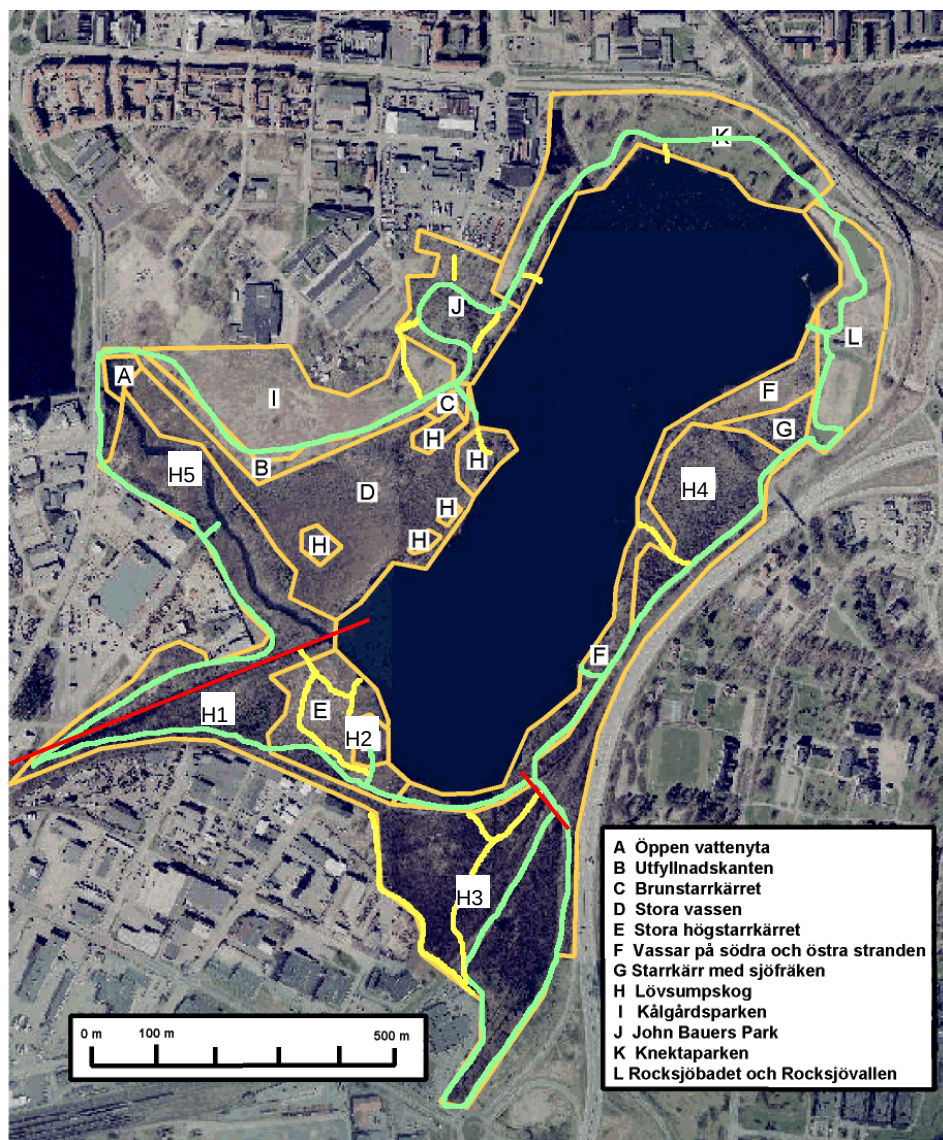
Utöver revirkartering, kustfågelmeter och linjetaxering besöktes området även i skymningen vid tre tillfällen för att kunna identifiera eventuella skymningsaktiva fåglar. Besöken gjordes genom att cykla/gå runt sjön och lyssna och spana vid särskilt intressanta områden. Nattaktiva fåglar noterades efter samma rutt som linjetaxeringarna (fig. 2). Vid revirkartering till fots genomgicks området enligt samma rutt som vid linjetaxeringen kompletterat med vissa ”djupdykningar” (gul linje i fig.). Inventeringsrundan som gjordes från båt sträckte sig genom hela Rocksjöån, hela Simsholmskanalen samt runt Rocksjön.

Övrigt om inventering av Rocksjön

Utöver ovanstående fältbesök gjordes en sammanställning av rapporter från det internetbaserade rapporteringssystemet för fåglar ”Svalan”: (www.artportalen.se/birds) för perioden 2000-01-01 till 2006-01-31. Detta gjordes för att få en överblick av fågellivet över flera år och för att öka kunskapen om fågellivet under olika årstider. Genomgången av Svalan är särskilt viktigt för säsongerna utanför häckning.

Figur 1. Rocksjöområdets olika delområden. Lövsumpskogar (H) utgör stora ytor och förekommer på skilda platser i området varför de delats upp (röda linjer) och givits nummer (H1, H2 etc). Underlagsbild från "Utredning Rocksjön" (Höök Patriksson 2004).

Figur 2. Inventeringsrutterna i Rocksjoområdet. Grön linje visar ruten för den månatliga linjetaxeringen (samma som vid nattfågelinventering), gul linje visar rutter som inventerades vid häckfågeltaxeringen (utöver linjetaxeringsruten). Vid häckfågeltaxeringen gjordes även inventeringar från båt, vars rutt inte visas här (se text). Orange och röda linjer visar uppdelning i delområden (se föregående figur). Underlagsbild från "Utredning Rocksjön" (Höök Patriksson 2004).

Resultat

Nedan redogörs för erhållna resultat av fågelinventeringarna och insamlingen av data från "Svalan". Redovisningen delas upp på övergripande resultat följt av en genomgång av särskilt intressanta arter och en områdesvis genomgång. Till sist följer en överblick över fågelåret (2005-2006) i Rocksjön.

Övergripande resultat

Under inventeringarna 2005-2006 observerades sammanlagt 85 fågelarter (bilaga 1). Den art som observerades oftast var blåmesen, den var dock inte den vanligaste häckfågeln. Av de 44 häckande arterna (se bilaga 2) var lövsångaren den absolut vanligaste med 54 revir. Andra vanliga arter var exempelvis björktrast, rörsångare, bofink och blåmes. Bland de mest intressanta häckande arterna märktes mindre hackspett, rosenfink, gräshoppsångare, brun kärrhök och entita. Sammanlagt räknades till 388 revir. En del arter sågs under häckningstid, men några permanenta revir kunde inte konstateras. Dessa möjliga häckfåglar var exempelvis sparvhök, stenkäck, stenskvätta, hämpling, gråsparv och grönsiska. Under häckningstid observerades också flera arter som nyttjade Rocksjön för födosök, men som häckar på andra ställen. Dessa arter var bland andra backsvala, fiskmås, strandkata, gulsparv, knölsvan, skratmås, fisktärna och tornseglare.

RÖDLISTAN

På rödlistan (Gärdenfors 2005) listas arter vars status är ogynnsam och de riskerar att utrotas i Sverige på lång eller kort sikt. Det faktum att en art tagits upp på rödlistan innebär inte med automatik att åtgärder sätts in utan utgör ett underlag för andra att prioritera bland sina åtgärder i arbete som berör arter.

Arter som rödlistas placeras i någon av de sex kategorierna (se figur till höger) där RE (regionalt utdöd) är den "värsta" kategorin medan NT (missgynnad) är den "mildaste". I kategorin DD placeras arter som man inte har tillräcklig kunskap om att bedöma vilken av övriga kategorier den egentligen hör hemma.

Rödlistan uppdateras vart 5:e år och 2005 presenterades den senaste rödlistan. Den senaste rödlistan innebar en rad förändringar, t ex gjorde en striktare bedömning av rödlistningskriterier att antalet rödlistade arter minskade med ca 10 %. Läs vidare om Rödlistan på www.artdata.slu.se/rodlista/

Rödlistade	Kunskapsbrist – DD (Data Deficient)	Försvunnen – RE (Regionally Extinct)	Hotade
		Akut hotad – CR (Critically Endangered)	
		Starkt hotad – EN (Endangered)	
		Sårbar – VU (Vulnerable)	
		Missgynnad – NT (Near Threatened)	
		Livskraftig – LC (Least Concern) Rödlistas ej	

Självklart missas en del fåglar vid en fågelinventering. Ett sätt att fånga upp en del av de missade fåglarna är att samla in observationer från andra observatörer. Detta har här gjorts genom att hämta data från det internetbaserade rapporteringssystemet "Svalan". Via "Svalan" har det rapporterats om fynd av 28 stycken arter (tab. 3) som inte noterades under inventeringen. Det sammanlagda antalet arter som no-

terats vid Rocksjön sedan år 2000 uppgår till 113 stycken! Det finns säkert många arter som inte rapporterats, vilket gör att det verkliga antalet arter sannolikt är märkbart större.

Tabell 3. Fågelarter som noterats i Rocksjöområdet under 2000-talet, men som inte observerades under inventeringen 2005-2006. Data är hämtade från "Svalan". Inom parentes anges eventuell rödlistekategori samt observationsår för de som bara observerats enstaka år.

Bergand (VU, 05)	Flodsångare (VU, 03)	Havsörn (NT, 06)	Rörhöna (00, 03)
Bivråk (EN, 05)	Forsärla (05)	Järnsparv (03)	Skogsduva (NT, 04)
Blåhake (00)	Grönbena (04)	Kärnsnäppa (05)	Snatterand (03)
Bläsand (05)	Grönsångare (05)	Mindre strandpipare (03)	Snösiska (06)
Brunand (NT, 05)	Gulärla (04)	Näktergal (01, 04)	Turkduva (NT, 04)
Buskskvätta (00)	Göktyta (NT, 04)	Pungmes (VU, 00, 04)	Vattenrall (02)
Fiskgjuse (N, 05)	Havstrut (05)	Röd glada (N, 01)	Ängspiålräcka (04)

Går man ännu längre tillbaka i tiden (enligt Erik Öhmans sammanställning i "Utredning Rocksjön") finner man ytterligare intressanta observationer. Utöver de 113 arter som ovan nämnts har 47 arter observerats (tab. 4). I Rocksjöområdet har alltså totalt 160 arter noterats, vilket är mycket för att vara en tätortsnära sjö i Sverige.

Tabell. 4 Fågelarter som noterats i Rocksjöområdet före 2000. Inom parentes anges eventuell rödlistekategori samt senaste observationsåret

Berguv (NT, 88)	Myrspov (VU, 81)	Spetsbergsgås (80)
Blå kärrhök (VU, 82)	Nattskär (82)	Spovsnäppa (1885)
Bläsgås (74)	Ortolansparv (VU, 94)	Stenfalk (88)
Dubbelbeckasin (69)	Pilgrimsfalk (82)	Stjärtand (NT, 95)
Dvärgmå (88)	Prutgås (95)	Större strandpipare (83)
Ejder (69)	Rapphöna (75)	Svart röststjärt (90)
Gravand (82)	Råka (78)	Svarthakedopping (VU, 87)
Hornuggla (77)	Rödspov (1885)	Svartsnäppa (68)
Höksångare (NT, 91)	Rördrom (NT, 94)	Svarttärna (VU, 71)
Jorduggla (71)	Silltrut (69)	Svärta (NT, 90)
Kustpipare (1903)	Sjöorre (95)	Tofsvipa (92)
Kärnsångare (86)	Skedand (NT, 88)	Tornfalk (97)
Lappspov (60)	Smaln. Sömsnäppa (1885)	Varfågel (96)
Lärkfalk (90)	Småsnäppa (1905)	Vinterhämling (VU, 98)
Mandarinand (73)*	Småspov (89)	Årta (VU, 82)
Mindre flugsnappare (NT, 83)	Snöspov (72)	

*Möjligen förrymd parkfågel

Särskilt intressanta arter

I denna rapport görs ingen särskild genomgång av samtliga noterade arter, utan endast särskilt intressanta arter redovisas. Urvalet av arter som bedöms som särskilt intressanta är:

- o rödlistade arter
- o arter upptagna i fågeldirektivets bilaga 1
- o regionalt sällsynta arter

Brun kärrhök (*Circus aeruginosus*)

Denna art är upptagen i bilaga 1 av EU:s fågeldirektiv och ska därför skyddas och följas upp särskilt noga. Den bruna kärrhöken är en vasshäckande rovfågel och har generellt gynnats i Sverige av den ökade vassutbredning som skett de senaste decennierna.

I Rocksjön häckade 2005 ett par i det stora vassbältet (område D). I augusti sågs föräldrarna mata en flygfärdig unge och häckningen kan därför betraktas som lyckad. Förekomst av häckande brun kärrhök så nära en stad är mycket ovanligt.

Den förbuskning som kan anas i Rocksjöns vassar och omgivande öppna marker är på sikt ett hot mot den bruna kärrhöken. En fortsatt generell god utveckling av beståndet för den bruna kärrhöken i Sverige i kombination med minimerad igenväxning och störning bör ge goda förutsättningar för fortsatt häckning.

Figur 3. Hona av brun kärrhök
Foto: Lars Peterson

Entita (*Parus palustris*)

Denna i Sverige tämligen vanliga art (240 000 köns mogna individer, Svensson m fl 1999) har minskat drastiskt på senare år och har därför rödlistats (NT). Orsakerna till entitans tillbakagång är inte fullständigt klarlagda, men härrör säkert till stor del från det rationaliserade skogs- och jordbruket där fuktiga skogar länge minskat på grund av utdikningar och avverkningar.

I Rocksjöområdet återfinns häckande entita i fuktiga områden med skog eller snår. Totalt lokaliserades 2 revir belägna dels i sumpskogen i väster (område H5), dels i kanten av stora vassen (område D) där det växer videsnår mm.

Entitan är en lövsumpskogsfågel och är framöver allt beroende av att man bevarar lövsumpskogarna i området så långt det går. Eventuell röjning av buskar och träd i vassområdet (D) kan ha en marginell negativ effekt på entitan eftersom dessa utgör lämplig livsmiljö för den.

Gräshoppsångare (*Locustella naevia*)

Denna art har liksom entitan minskat betydligt under senare år och klassificeras därför numera som rödlistad (NT). Det svenska beståndet beräknas till ca 9000 par (Svensson m fl 1999). Den trivs i marker med tämligen hög kärlväxtvegetation (t ex gräs) eller övergångszoner mellan gräs och vass.

Gräshoppsångarens svirrande läte hördes under slutet av maj och början av juni i nordöstra kanten av stora vassen (område D) och arten bokfördes således för ett revir.

Anledningarna till att gräshoppsångaren minskat är inte klarlagda. Lokalt kan hoten vara att man inte låter kärlväxtvegetationen växa upp i tillräcklig omfattning p g a att man tycker det ser ostädat ut eller liknande.

Mindre hackspett (*Dendrocopos minor*)

Den mindre hackspetten är rödlistad (NT) eftersom den har minskat kontinuerligt de senaste årtiondena. Minskningstakten verkar sakta avstanna. Anledningen till minskningen är att lövskogarna minskat generellt och att lövsumpskogar, den mindre hackspettens viktigaste livsmiljö, särskilt missgynnats p g a avverkningar och utdikningar. Utanför häckningssäsongen är den mindre hackspetten mera rörlig och utnyttjar då också flera typer av miljöer, även barrträdsmiljöer. Bristen på död ved i skogslandskapet är en annan viktig faktor. Det svenska beståndet beräknas idag till drygt 6000 könsmogna individer (Svensson m fl 1999).

I Rocksjöområdet är den mindre hackspetten något av en symbolart för Rocksjöns sumpskogar. De fuktiga lövskogarna är som klippta och skurna för den mindre hackspetten och minst ett par häckar i området. Dess stora revir och varierande häckningsbeteende (en hona kan ha två hanar och vice versa) gör det mycket svårt att avgöra antalet revir exakt. För att trivas behövs minst 40 ha lövdminerad skog inom en radie på ca en km. Den mindre hackspetten har hörts hävda revir (ropa) i sumpskogarna i söder (område H3) samt även observerats på andra ställen i området (område CH två gånger och område H1 en gång).

Med tanke på att den mindre hackspetten behöver 40 ha lövdominerad skog inom en radie av 1 km är bevarandet av lövskog i Rocksjöns närhet (inte bara inom det inventerade området) är av avgörande betydelse för den mindre hackspettens fortlevnad i Rocksjöområdet. För att lövskogen ska vara så gynnsam som möjligt för denna art bör man vara noga med att lämna (eventuellt skapa) rikligt med död ved, inte minst död ved av klenslöva lövträd.

Figur 4. Mindre hackspett, hane
Foto: Lars Peterson

Rosenfink (*Carpodacus erythrins*)

Rosenfinken är en art som invandrade på allvar från öst till Sverige under 1950-talet. De senaste tio åren har den minskat drastiskt, möjligen på grund av omställningar i jordbruket. Därför är arten numera rödlistad (NT). Denna röda fink trivs bäst i busk- och hagliknande marker. Det svenska beståndet beräknas till ca 18000 par (Svensson m fl 1999).

Revir av rosenfink konstaterades i områdets västra sida (område J och K). I detta område finns buskar i strandkanten och utspridda lövträd, vilket skapar en lämplig miljö för rosenfinken. Rosenfink hördes även sjunga vid ett tillfälle i Rocksjöområdet sydvästra hörn (vid Ambjörnssons bil), men inget revir verkar ha etablerats där.

Rosenfinken är en art som om den ska trivas behöver öppna till halvöppna miljöer, t ex hagmarksmiljöer med både inslag av täta buskar och enstaka träd. Om man vill ha goda förutsättningar att bevara rosenfinken i Rocksjöområdet bör man därför se till att täta busksnår och glesa trädbestånd (även bryn) skapas/lämnas.

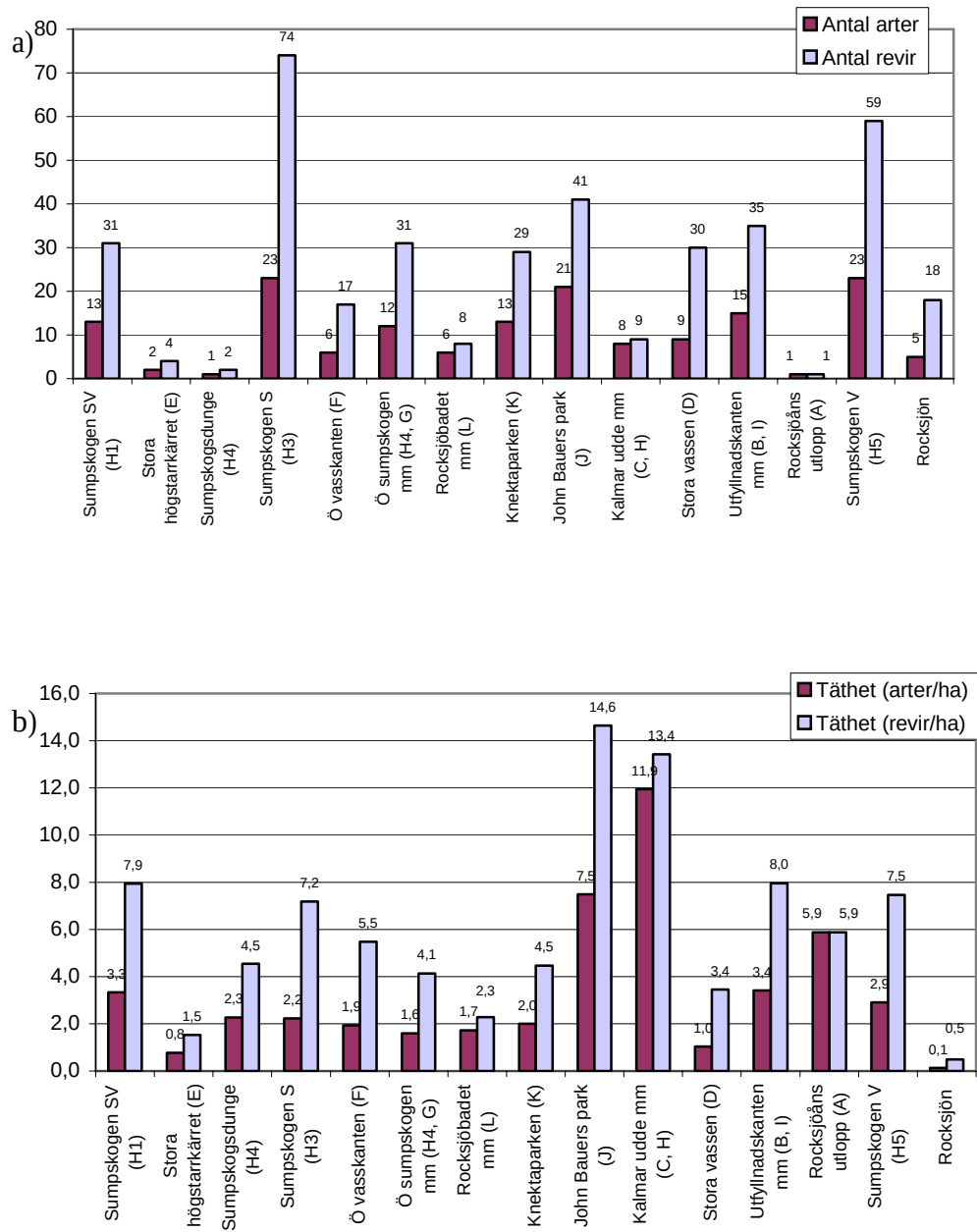
Övriga intressanta arter

Förutom ovanstående arter noterades under häckningstid några särskilt intressanta arter som hämpling (rödlistad, NT), stenskvätta (rödlistad, NT), backsvala (rödlistad, NT) och strandskata (regionalt sällsynt). Vintertid erbjöd Rocksjön flera intressanta övervintrande arter, t ex salskrake (rödlistad, NT), smådopping (regionalt sällsynt). Bland tillfälliga rastare/förbisträckande arter kan nämnas nötkråka (rödlistad, NT), sånglärka (rödlistad, NT), trana (upptagen i fågeldirektivet), sångsvan (upptagen i fågeldirektivet) och skäggmes (regionalt sällsynt).

Områdesvis genomgång

Antalet revir per delområde varierade mellan 1 och 74 och antalet arter var som lägst 1 och som högst 23 (fig. 5 a). Flest arter och revir hade sumpskogarna i söder och väster, vilket visar på deras stora betydelse. Antalet revir och arter beror till dock stor del på delområdet storlek. Om man istället tittar på antalet revir och arter per hektar visar det sig att John Bauerparken ligger i topp tillsammans med Kalmar udde (fig. 5 b). Inget av dessa delområden hyser dock revir av de särskilt intressanta arterna, men de ingår i den mindre hackspettens hemområde.

Nedan följer en presentation av de olika delområdena som inventerats i Rocksjöområdet. En kort lokalbeskrivning följs av en summarisk presentation av antalet häckande par och övriga förekomster av olika fågelarter. Exakta tal avseende revir är omöjliga att ta fram eftersom reviren går över delområdesgränser. Generellt har revir förts till det delområde där majoriteten av reviret bedömts ligga.

Figur 5. Översikt av fördelning av revir och häckande arter i Rocksjöområdet 2005. a) antalet revir och arter för varje delområde b) Antalet revir och antalet arter per hektar (ha) i de Rocksjöområdets delområden

Sumpskogen i sydväst (H1)

Detta delområde är knappt 4 ha stort. Liksom de andra sumpskogarna kring Rocksjön är området mycket fågelrikt. Vissa revir har sträckt sig över gränsen till i första hand H5, vilket gör fördelningen mellan områden något osäker. Delområdet höll sammanlagt 13 arter fördelat på 31 revir (tab. 5). In i området sträcker sig också revir av entita och mindre hackspett.

Utöver de fåglar för vilka revir konstaterats utgör kanalen ett bra område för andfåglar; bland annat observerades grågås, salskrake, storskrake och knipa. Det är inte osannolikt att något andpar häckat i kanalen och sedermera upptäckts i sjön (se stycket om sjön nedan). I området höll dessutom bävern till mesta tiden under 2005 (att döma av olika typer av spår). Liksom övriga lövbeskogade delar av Rocksjöområdet är de mycket goda rast- och födoplatser för grå- och grönsiskor.

Tabell 5. Häckande fåglar i delområde H1, sumpskogen i sydväst

Blåmes	4 revir	Skata	1 revir
Björktrast	1 revir	Stjärtmes	1 revir
Bofink	2 revir	Svarthätta	1 revir
Gärdsmyg	1 revir	Svartvit flugsnappare	2 revir
Koltrast	2 revir	Talgoxe	3 revir
Lövsångare	10 revir	Trädgårdssångare	1 revir
Rödhake	2 revir		

Stora högstarrkärret (E)

Detta ca 2,5 ha stora delområde karaktäriseras av en rik flora, medan fågellivet är ganska sparsamt. Bland häckande fåglar var det endast sävsparv och rörsångare som hade större delen av sina revir i delområdet (tab. 6).

Vid sidan av i delområdet häckande fåglar noterades bl a rastande enkelbeckasin, brun kärrhök, gulsparv och sädesärta. Miljön är lämplig för vadare som t ex becksiner och tofsvipor, men området är idag för litet för att hysa revir av vadare.

Tabell 6. Häckande fåglar i delområde E, stora högstarrkärret

Rörsångare	2 revir	Sävsparv	2 revir
------------	---------	----------	---------

Sumpskogsdunge vid Rocksjöns sydvästra kant (H2)

Denna sumpskog som är mindre än en halv ha skiljer sig från de flesta andra sumpskogsområden i Rocksjöområdet eftersom den är barrdominerad. Den med bl a skvattram bevuxna marken vittnar om en miljö som kan beskrivas som skogsbevuxen myr (enligt Natura 2000). Fågellivet i dungen är skralt och enda reviren som konstaterades var två lövsångarrevir (tab. 7). Andra observerade fågelarter var t ex gärdsmyg, blåmes och skata.

Tabell 7. Häckande fåglar i delområde H2, sumpskogsdunge i sydväst

Lövsångare	2 revir
------------	---------

Södra sumpskogsområdet (H3)

Detta förhållandevis stora sammanhängande skogsområde (10 ha) innehåller några av områdets högsta fågelvärden. Totalt noterades 23 häckande arter fördelat på 74 revir (tab. 8). Om det inte varit för den bullrande motorvägen intill hade säkert fler revir kunnat urskiljas. Den mest spektakulära arten i delområdet är mindre hackspett. Andra trevliga arter var t ex grå flugsnappare, härmsångare och rödvingetrast. Utöver de konstaterat revirhävdande arterna noterades även under häckningstid rosenfink och stenkärr.

Under andra delar av året noterades arter som t ex ormrör, entita (noterades frekvent) och ringduva.

Tabell 8. Häckande fåglar i delområde H3, sumpskogen i söder

Blåmes	3 revir	Nötväcka	1 revir
Björktrast	8 revir	Rödhake	5 revir
Bofink	9 revir	Rödvingetrast	3 revir
Grå flugsnappare	1 revir	Skata	1 revir
Gräsand	1 revir	Stjärtmes	1 revir
Grönfink	3 revir	Svarthätta	3 revir
Gårdsmyg	3 revir	Svartvit flugsnappare	2 revir
Härmsångare	3 revir	Sävsångare	2 revir
Koltrast	4 revir	Talgöxe	2 revir
Lövsångare	13 revir	Trädskrypare	1 revir
Mindre hackspett	1 revir	Trädgårdssångare	3 revir
Morkulla	1 revir		

Östra vasskanten (F)

Detta långsmala delområde (3 ha) som sträcker sig längs sjöns östsida utgör hemområde för typiska vasslevande arter som rörsångare, sävsångare och sävsparv (tab. 9). Ett par andra arter häckar också i området där det finns träd och buskar. De sistnämnda har dock revir som sträcker sig till betydande del utanför delområdet F. Totalt hittades 17 revir (inkl. 2 skäggdoppingbon) fördelade på 6 arter.

Förutom häckande fåglar noterades t ex blåmes, rödhake och gårdsmyg. Vassarna är generellt viktiga födosöksområden för många arter vintertid.

Tabell 9. Häckande fåglar i delområde F, östra vasskanten

Blåmes	1 revir	Skäggdopping	2 bon
Lövsångare	1 revir	Sävsångare	4 revir
Rörsångare	4 revir	Sävsparv	5 revir

Östra sumpskogen (H4) och starrkärret (G)

Denna sumpskog liknar mycket den södra sumpskogen som den dessutom hänger ihop med. En del revir sträcker sig således över gränsen mellan H4 och H3. Starrkärret (G) är för litet för att hålla enskilda revir och har därför här slagits samman med östra sumpskogen (H4). Delområdena är tillsammans ca 7 ha stora. Närheten till motorvägen gör det svårt att urskilja vissa arter och individer på grund av buller. I delområdet konstaterades ändå ett rikt fågelliv med 12 häckande arter (tab. 10) och sammanlagt 31 revir. Under häckningstid noterades även stenknäck.

Vid sidan av de häckande fågelarterna noterades bland andra duvhök, kungsfågel, entita, grönfink och nötväcka.

Figur 6. Död ved, en viktig ingrediens för ett rikt fågelliv i en sumpskog.
Foto: Henrick Blank

Tabell 10. Häckande fåglar i delområde GH4, sumpskogen i öster och starrkärret

Blåmes	4 revir	Stjärtmes	1 revir
Björktrast	6 revir	Svarthätta	2 revir
Bofink	4 revir	Svartvit flugsnappare	1 revir
Grönfink	1 revir	Talgoxe	2 revir
Koltrast	2 revir	Trädgårdssångare	1 revir
Lövsångare	6 revir	Törnsångare	1 revir

Rocksjöbadet och Rocksjövallen (L)

Detta drygt 3 ha stora delområde karaktäriseras av bryn, områden med låg (fotbollsplanen) eller ingen vegetation samt en genomrinnande bäck som omges av frodig vegetation och buskar. Området är således mycket omväxlande, vilket gör att många arter nyttjar området. Antalet arter som häckar är tämligen många om man som här räknar brynen till detta delområde (och ej till G). Total noterades 6 häckande arter och 8 revir (tab. 11). Det fanns många icke häckande arter som besökte delområdet under häckningstid t ex fiskmås, drillsnäppa, gransångare och skratmås. Runt Rocksjöbadet finns gräsmattor som utgör viktiga betesmarker för andfåglar, t ex grågäss och gräsänder. Även vitkindade gäss observerades här.

Utanför häckningssäsongen noterades bland andra sädesärla, stare, ärtsångare, nötväcka (lagrade frön i gamla eken vid planen), kanadagås och pilfink.

Tabell 11. Häckande fåglar i delområde L, Rocksjöbadet och Rocksjövallen

Björktrast	2 revir	Koltrast	1 revir
Bofink	1 revir	Svarthätta	1 revir
Gräsand	2 revir	Talgoxe	1 revir

Knektaparken (K)

Knektaparken är ett 6 ha stort delområde med omväxlande miljöer, t ex parkmiljö, stränder och vassområden. Liljeholmskanalens mynning utgör ett viktigt tillhåll för änder och vintertid lockas även sothöns dit. Delområdets variation bidrar till en hög artrikedom bland fåglar. Totalt noterades 13 häckande fågelarter och 29 revir. Mest glädjande var förekomsten rödlistade och rödfärgade rosenfinken. Parning observerades i maj. Andra häckande arter var exempelvis pilfink, rörsångare och trädgårdssångare (tab. 12). Under en stor del av året utgör gräsmarkerna viktiga födosöksområden för t ex stare, gräsand, björktrast, skata och sädesärla. I juni noterades inventeringens enda gråsparv i Knektaparken.

Arter som noterades utanför häckningssäsongen innefattar bl a storskrake, sothöna, tamduva, gråsiska, grönsiska och knipa.

Tabell 12. Häckande fåglar i delområde K, Knektaparken

Blåmes	2 revir	Rosenfink	1 revir
Björktrast	5 revir	Rörsångare	4 revir
Bofink	2 revir	Skäggdopping	1 bo
Grönfink	1 revir	Svarthätta	1 revir
Koltrast	3 revir	Sädesärla	1 revir
Lövsångare	1 revir	Talgoxe	2 revir
Pilfink	4 revir	Trädgårdssångare	1 revir

John Bauers park (J)

Denna park skiljer sig från Knektaparken genom att ha mera tät vegetation, både avseende krontak och buskvegetation. Det gör också att parken känns lite vildare, vilket lämpligt nog kan ge associationer till John Bauers målningar. Detta tillsammans med strandremsan gör att delområdet uppskattas av många fåglar och fågellivet i parken är mycket rikt. Trots att delområdet är ganska litet (ca 2,5 ha) hittades sammanlagt 21 arter och 41 revir (tab. 13) i John Bauers park. Exempelvis var parken det enda område där häckningar konstaterades för stare (i holkar i kanten av området).

Delområdet hyser även många fåglar vid sidan av de häckande. Exempel på sådana är fasan, grönfink, domherre och sidensvans. Parken har alltså ett intressant fågelliv året runt.

Tabell 13. Häckande fåglar i delområde J, John Bauers park

Blåmes	2 revir	Rödhake	2 revir
Björktrast	4 revir	Rödvingetrast	1 revir
Bofink	4 revir	Rörsångare	2 revir
Grönfink	1 revir	Skata	1 revir
Gärdsmyg	2 revir	Stare	4 revir
Härmsångare	1 revir	Svarthätta	3 revir
Koltrast	2 revir	Svartvit flugsnappare	1 revir
Kråka	1 bo	Sävsparv	1 revir
Lövsångare	3 revir	Talgoxe	1 revir
Nötväcka	1 revir	Trädgårdssångare	1 revir
Pilfink	2 revir		

Kalmar udde (H) och brunstarrkärret (C)

Brunstarrkärret (C) är ett för litet område för att rymma hela fågelrevir. Det har därför slagits samman med skogsdungarna på och vid Kalmar udde (H). Detta delområde är trots sin litenhet (0,6 ha) fågelrikt och utgör ändå en viktig del av skogen i kanten mot stora vassen. Denna skog nyttjas bl a av mindre hackspett och entita, båda rödlistade. Dessa båda arter hade dock sina kärnområden utanför detta delområde. I detta delområde häckade 8 arter och 9 revir (tab. 14). Antalet revir i detta delområde kan ha överskattats något då det är svårt att avgöra om mer än halva reviren ligger inom detta lilla delområde. Det är således möjligt att något revir egentligen skulle föras till angränsande delområden.

Utanför häckningssäsongen noterades i delområdet arter som mindre hackspett, stjärtmes, gärdsmyg och rödhake.

Tabell 14. Häckande fåglar i delområde CH, Kalmar udde och brunstarrkärret

Blåmes	1 revir	Rödhake	1 revir
Bofink	1 revir	Svarthätta	1 revir
Gärdsmyg	1 revir	Sädesärla	1 revir
Lövsångare	2 revir	Sävsparv	1 revir

Stora vassen (D)

Detta delområde är Rocksjöområdets största sammanhängande vassområde (8 ha). Det utgör troligen boplats för en del av de arter som observeras ute i sjön (t ex grågås, skäggdopping), se vidare nedan i stycket om delområde Rocksjön (öppna vattenspegeln). De skogsdungar som står ute i vassen har här räknats till delområde D av praktiska skäl.

Fågellivet i stora vassen är mycket rikt med häckande brun kärrhök och gräshoppssångare som höjdpunkter. 9 arter häckar totalt i vassen (inkl. skator som häckar

i buskar och träd i delområdet). Vanligast var rörsångare och sävsparv (tab. 15) med 12 respektive 6 funna revir. Totalt räknades 30 revir till delområdet.

Vid sidan av häckande fåglar noterades bl a skäggmes, hussvala och gärdsmyg.

Tabell 15. Häckande fåglar i delområde D, Stora vassen

Blåmes	1 revir	Rörsångare	12 revir
Brun kärrhök	1 revir	Skata	3 revir
Entita	1 revir	Sävsparv	6 revir
Gräshoppsångare	1 revir	Sävsångare	4 revir
Lövsångare	1 revir		

Utfyllnadskanten (B) och Kålgårdsparken (I)

Detta delområde är 4 ha stort och är en sammanslagning av utfyllnadskanten (B) och Kålgårdsparken (I). Delområdet består av en blandning av ruderatmark (med t ex sly och bar jord) och strandvegetation ner mot stora vassen (D). Delområdet är rikt på fåglar, i synnerhet kanten mot stora vassen. Ruderatmarken är gynnsam för vissa fågelarter som t ex fasan och törnsångare, även stenskvätta (rödlistad, NT) observerades i detta område. Antalet revirhävande arter uppgick till 15 stycken (tab. 16) fördelade på totalt 35 revir. Under häckningssäsongen noterades även hämpling (rödlistad, NT), stare och sparvhök.

Utanför häckningssäsongen påträffades arter som t ex sidensvans, mindre hackspett, gulsparr, steglits samt en överflygande nötkråka (rödlistad, NT).

Tabell 16. Häckande fåglar i delområde BI, Utfyllnadskanten och Kålgårdsparken

Blåmes	2 revir	Rödhake	1 revir
Björktrast	2 revir	Skata	3 revir
Bofink	2 revir	Svarthätta	3 revir
Fasan	2 revir	Talgoxe	3 revir
Gärdsmyg	2 revir	Trädgårdssångare	1 revir
Koltrast	1 revir	Törnsångare	2 revir
Lövsångare	9 revir	Ärtsångare	1 revir
Pilfink	1 revir		

Öppen vattenyta, Rocksjöåns utlopp (A)

Detta lilla delområde (0,2 ha) har här avgränsats av det öppna vattnet uppströms Herkulesvägen. Delområdet karaktäriseras av vass-/buskkanter och vinteröppet vatten. Just det vinteröppna vattnet har visat sig vara frekvent nyttjat av t ex knipa.

Häckfågelfaunan är mycket begränsad, men ett par gräsänder har räknats till detta område (tab. 17). Förutom knipa observerades utanför häckningssäsongen arter som t ex vigg och talgoxe.

Tabell 17. Häckande fåglar i delområde A, Öppna vattenytan nära Rocksjöåns utlopp

Gräsand	1 par
---------	-------

Sumpskogen i väst (H5)

Detta drygt 7 ha stora delområde karaktäriseras förutom av lövsumpskog också av att Rocksjöån rinner genom området. Kombinationen av rinnande vatten och sumpskog gör det mycket rikt på fåglar. Delområdet påverkas också starkt av närheten till deponin (JRAB), vilken framför allt drar till sig kråkfåglar.

Totalt konstaterades 23 häckande arter och 59 revir (tab. 18). Antalet revir av kråkfåglarna är mycket svårbedömt då de förekom i mycket stora antal runt deponin. Häckningar förekom både innanför och utanför det inventerade området, men att räkna exakta antalet aktiva bon på olika platser prioriterades inte. Rocksjöån och dess omgivningar utgör sannolikt boplatser för flera av de arter som man ser ute i sjön. Exakta boplatser har inte inventerats här, men man ska ha i åtanke att de arter som presenteras i nästa stycke (Rocksjön) i många fall även nyttjar Rocksjöån för såväl häckning som födosök. Särskilt fågelrikt är det kring Rocksjöåns översta del vid utloppet från Rocksjön. Under häckningssäsongen noterades även exempelvis gransångare, och skrattnås.

Utanför häckningssäsongen är delområdet attraktivt för många fågelarter som t ex nötväcka, dubbeltrast och trädkrypare. Dessutom hyser delområdet en bäverhydda.

Tabell 18. Häckande fåglar i delområde H5, sumpskogen i väst

Blåmes	2 revir	Ringduva	1 revir
Björktrast	1 revir	Rödake	5 revir
Bofink	2 revir	Rödstjärt	1 revir
Entita	1 revir	Rörsångare	3 revir
Gräsand	2 revir	Skata	> 5 revir
Gärdsmyg	2 revir	Svarthätta	1 revir
Gök	1 revir	Svartvit flugsnappare	1 revir
Kaja	>10 revir	Sävsparv	3 revir
Koltrast	2 revir	Talgoxe	3 revir
Kråka	> 3 revir	Trädgårdssångare	2 revir
Lövsångare	6 revir	Törnsångare	1 revir
Pilfink	1 revir		

Rocksjön

Delområde Rocksjön avgränsas av sjöns öppna vattenyta (36 ha). Rocksjön har i sin sydända karaktären av naturlig sjö medan dess påverkan från tätorten ökar ju längre norrut man kommer. Särskilt fågelrikt är det vid de olika in- och utloppen i

sjön. De fåglar man ser på sjön (och här räknas till sjön) har sina boplatser i andra delområden, t ex stora vassen (D) eller sumpskogen i väst med Rocksjöån (H5) eller i vassen längs östsidan (F). Här har bedömningen gjorts att mer än halva deras revir utgörs av sjöns öppna vattenyta och därför har de räknats till detta delområde.

Häckande arter som noterades var 4 andfåglar och en dopping, totalt 5 arter (tab. 19) fördelade på 18 par. Genomförda häckningar (d v s med kläckta ungar) konstaterades åtminstone för två grågåspar, ett storskrakspår, ett skäggdoppingspar samt flera gräsandpar. Utöver häckande fåglar nyttjade tornseglare, svalor, kricka, fisktärna, fiskmås och skratmås sjön för födosök.

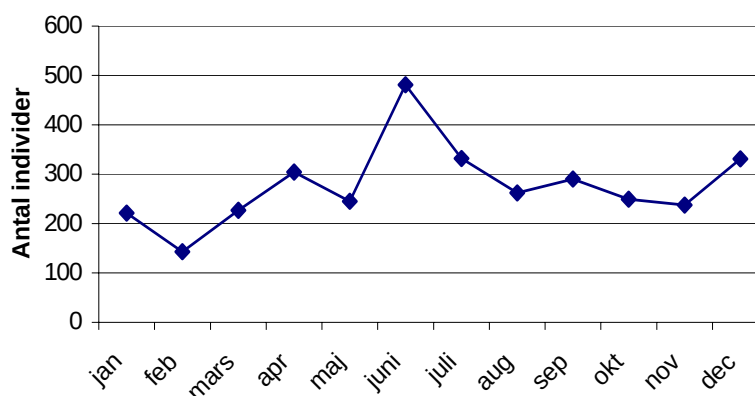
Under andra säsonger än häckningssäsong är sjön intressant, särskilt som rast- och övervintringsplats. Smådopping, storskarv, salskrake, sångsvan, knölsvan och vigg observerades exempelvis på juldagen 2005.

Tabell 19. Häckande fåglar i delområde Rocksjön

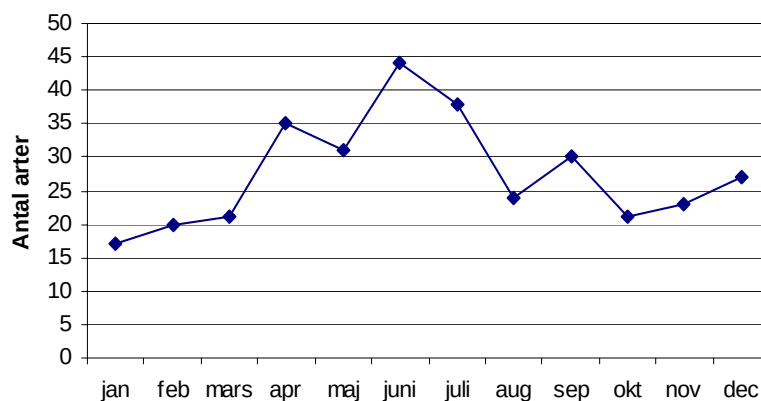
Grågås	3 par	Skäggdopping	4 par
Gräsand	7 par	Storskrake	2 par
Knipa	2 par		

Fåglar över året

Den månad som visade sig vara mest fågelrik i Rocksjön 2005 var juni. Såväl gällande antalet individer (fig. 7) som antalet arter (fig. 8). Det är inte helt oväntat eftersom många arter då fått ungar, men fortfarande sjunger så både antalet individer och chansen att upptäcka dem är hög så här års. Lägst aktivitet är det under vintermånaderna januari och februari. Då har flyttfåglarna lämnat området och isen har ofta lagt sig, vilket gör att även sjöfåglarna lämnar området.

Figur 7. Totala antalet observerade fågelindivider vid linjetaxering 2005-2006

Figur 8. Totala antalet observerade fågelarter vid linjetaxering 2005-2006

Vintern (dec-feb)

Rocksjöområdet kan vara en riktigt spännande vintertid, i synnerhet innan isen lägger sig. Det öppna vattnet lockar till sig spännande arter som generellt är mycket svåra att få se (inte bara nära städer) på andra tider på året. Det handlar då om arter som t ex salskrake, bläsand och smådopping.

Vad som också karaktäriserar vintern är att antalet observerade fåglar inte minskar så mycket jämfört med resten av året, men att de förekommer mer i flockar. Gråsiska, grönsiska och sidensvans är exempel på arter som kommer i stora flockar under vintern.

Våren (mars-maj)

Under våren karaktäriseras Rocksjöområdet av ett myllrande fågelliv. I början av våren hörs mindre hackspett, rödhake, koltrast, bofink och många mesar. Efter hand som våren framskrider fylls listan på med flera karaktäristiska sångfåglar som svarthätta, trädgårdssångare och rosenfink. Våren är också en bra tid att se flyttande fåglar, antingen förbisträckande eller rastande. Rocksjöns position vid förlängningen av det flyttstråk som går längs Vättern gör att många flyttfåglar passerar Rocksjön.

Sommaren (juni-aug)

I början av sommaren är Rocksjöområdet fyllt av olika familjer av fåglar. Sångaktiviteten sjunker framåt midsommar och istället använder fåglarna mer av sin energi till att föda upp ungar. Bland höjdpunkterna är de goda möjligheterna att se familjer av t ex brun kärrhök, storskrake, skäggdopping och grågås. Under sommaren börjar dessutom t ex vadarfåglar (t ex spovar) att flytta söderut, vilka kan vara värda att hålla speciellt utkik efter.

Hösten (sep-nov)

Liksom våren är hösten en bra tid att se rastande och förbisträckande fåglar. Då kan alla möjliga fåglar dyka upp. Under 2005 observerades t ex nötkråka, sädgås och skäggmes på höststräcket.

Hur har fågelfaunan förändrats i Rocksjöområdet?

Här görs ingen fullständig bild av förändringar, men några av de förändringar som kan spåras sedan Mäster Gudmunds Gille studerade fågellivet på 1930-talet (Johansson 1931) och därefter kommer här att tas upp. Korta spekulationer kring vad som kan ha orsakat förändringarna framförs också.

De förändringar vi sett i Rocksjöområdets fågelfauna liknar till stor del de vi ser i övriga Sverige. Många arter har minskat, men många arter har även ökat. Tidigare data uttalar sig oftast bara om förekomst eller inte förekomst varför det oftast inte här går att uttala sig om trender.

Vassarnas och vasskanternas fåglar

I sjöns vassområden är fågellivet mycket rikt idag, men vissa arter verkar ha försvunnit helt eller slutat häcka. Rördrommen fanns i sjön på 1930-talet (häckning oklar), men har endast observerats någon enstaka gång de senaste decennierna. På 30-talet rapporterades även "liten" sumphöna och vattenrall. Alla sumphöns är idag sällsynta i Sverige och att några sumphöns inte observerats i Rocksjöområdet sedan 1960-talet är inte överraskande. Däremot är frånvaron av vattenrall svårare att förstå, och observationer av arten har successivt minskat de senaste decennierna. Vattenrallen är åtminstone som besökare inte ovanlig i flera av länets vassrikare sjöar. Andra häckande arter som försvunnit på senare är både rörhönan och sothönan. Den sistnämnda rastar och övervintrar fortfarande flitigt, men som häckfågel är den borta. Rörhönan kan fortfarande dyka upp som sporadisk gäst. Knölsvanen är en annan art som inte häckade 2005, men som tidigare tillhört Rockjöns häckfågelfauna. Om knölsvanen är utgången som häckfågel är för tidigt att säga, men det finns tecken på att den minskar i inlandet och kanske ska vi inte förvänta oss några knölsvanshäckningar inom den snaraste framtiden.

Anledningen till att vassgynnade fågelarter minskat är svårt att uttala sig om, men successiv uttorkning med ökad buskutbredning som följd och minskade ytor med hög kärlväxtvegetation (inte bara vass) är möjliga faktorer. Den ökade förekomsten av buskar och träd ute i vassarna har lett till ökad förekomst av mesar och kråkfåglar där. Anledningen till att träd och buskar ökat kan delvis vara naturlig suc-

cession, men den påverkan som gjorts historiskt av hydrologin i form av regleringar, muddringar och kanaliseringar har sannolikt påverkat utvecklingen av vass.

Det har inte bara försvunnit fågelarter från vassarna, utan även tillkommit arter. Det handlar då om de två mycket intressanta och värdefulla arterna brun kärrhök och gräshoppsångare. Andra arter som idag förekommer i ökande antal i vassarna är mesar och kråkfåglar, vilka troligen ökat på grund av förbuskning. Den bruna kärrhökens entré är inte helt lätt att förklara, men arten har generellt ökat i Sverige.

Öppna våtmarkernas fåglar

Till de öppna våtmarkerna räknas här alla de våtmarker som inte är vass- eller trädbeklädda (se under sumpskogar nedan) så det handlar alltså om kärr och mader. Denna livsmiljö är sannolikt den som minskat mest i Rocksjöområdet under 1900-talet och idag återstår förutom högstarrkärret i söder (delområde E) mycket små rester. Trenden är likadan över hela landet och beror till stor del på minskat bete och slåtter. Det är därför förväntat att många arter typiska för dessa miljöer försvunnit även i Rocksjön. Arterna som försvunnit som häckfåglar är enkelbeckasin, storspov, ängsbiplärka, gulärta, mindre strandpipare, kärrsnäppa (häckade sannolikt på 1910-talet) och årtå.

Parkmarker och hagmarker

Rocksjön hyser idag vissa områden som har park- och hagmarksliknande karaktärer (område J och K). Dessa hyser idag en rik fågelfauna med rosenfink som pricken över i:et. Tidigare har hämpling och stenskvätta sporadiskt häckat i området. Båda sågs även i år, men inga revir kunde konstateras. Arter som hämpling, buskskvätta och näktergal gynnas av ett halvöppet landskap med buskar, en miljö som idag är sällsynt runt Rocksjön (finns i J, K och norr om fotbollsplanen). Av dessa arter observerades endast hämpling (en gång) under 2005 års inventering.

Öppna, torra markernas fåglar

Helt öppna och torra marker finns idag runt idrottsplatsen och i norra utfyllnadskanten (område BI). Liknande marker har tidigare hyst arter som stenskvätta, vilken även observerades i år. Dock etablerade den inget revir.

Sumpskogarnas fåglar

För sumpskogarna är äldre data betydligt fåtaligare och det är mycket svårt att avgöra vilka förändringar i fågelfaunan som kan ha skett. Det står dock klart att deras naturvärden idag är mycket höga med exempelvis häckande mindre hackspett och sporadiska häckningsförsök av pungmes.

Figur 9. Flygfoto över Rocksjön 1950

Övriga marker

En faktor som sannolikt påverkat många fågelarter är den ökade förekomsten av kråkfåglar. Ökningen beror sannolikt på JRAB:s deponi som lockar till sig hundratala skator, kajor, kråkor och enstaka korpar. Det finns risk att dessa kråkfåglar utövar ett predationstryck (äter ägg och ungar) på många fågelarter i närheten.

Diskussion

Rocksjöområdet fågelfauna är tveklöst mycket rik med arter som rosenfink, mindre hackspett och brun kärrhök som "russin i kakan". Området har historiskt utsatts för stark mänsklig påverkan, vilket bl a lett till att den våtmarksyta på 340 ha som fanns 1917 kring Munksjön och Rocksjön nu är minskad till några tiotal ha. Detta i kombination med en förändrad markanvändning (t ex upphörd slätter) har lett till att en del fågelarter försvunnit eller minskat. Det är sannolikt också så att området inte tål att bli mindre eller märkbart mer isolerat från omgivande naturområden om man avser behålla särskilt skyddsvärda fågelarter som t ex mindre hackspett och brun kärrhök.

Det framtida fågellivet i Rocksjöområdet beror huvudsakligen på hur man väljer att sköta området. Områdets stora variation avseende miljöer kan vara mycket värdefull att bevara och kanske t o m förstärka i framtiden. Ett sätt att förstärka den är att åter börja hävda delar av området. Det finns redan planer att göra detta i rikskärret i söder (stora högstarrkärret, delområde E), vilket inte bara kan gynna vissa fågelarter utan framförallt gynna den mycket rika floran. Man ska komma ihåg att Rocksjöområdet inte bara hyser rika fågelvärden utan även exempelvis stora flora-, svamp- och fiskvärden samt bäver.

Den variationsrika miljön och närhet till stadskärnan ger väldigt goda förutsättningar för att Rocksjöområdet skall kunna fungera bra för rekreation, utbildning, kulturevenemang och turism. Jönköpings närhet till olika typer av mycket värdefulla

naturområden som den fågelrika Rocksjön, den gigantiska klarvattensjön Vättern, lövskogarna vid Strömsberg och Bondberget samt en av Västeuropas allra finaste högmossar i form av Dumme mosse är unikt för en stad av Jönköpings storlek.

Referenser

Gärdenfors, U. (ed.) 2005. Rödlistade arter i Sverige 2005 – The Red List of Swedish Species. Artdatabanken, SLU, Uppsala

Höök Patriksson, Kristina. 2004. Utredning Rocksjön. Stadsbyggnadskontoret, Jönköpings kommun

Johansson, B. 1931. Naturskyddsområdet i Jönköping. I : Mäster Gudmunds Gilles årsbok 1931. Tryckeri Aktiebolaget Småland, Jönköping

Naturvårdsverket. 2006. Fåglar: Förenklad revirkartering, generell metod.
www.naturvardsverket.se/dokument/mo/hbmo/del3/landskap/revg.pdf

Naturvårdsverket. 2006. Inventering av häckande kustfåglar
www.naturvardsverket.se/dokument/mo/hbmo/del3/kusthav/kustfaglar.pdf

Svensson, S., Svensson, M. och Tjärnberg, M. 1999. Svensk fågelatlas. Vår fågelvärld supplement nr 31. Stockholm

Svensk fågeltaxering. 2006. Metodik för standardrutterna.
www.biol.lu.se/zoekologi/birdmonitoring/

Bilaga 1. Noterade fåglar vid inventering 2005-2006

Här presenteras antal individer för varje art som observerades under den månatliga linjetaxeringen runt Rocksjön 2005-06. Några arter observerades utanför linjetaxeringen; morkulla (nattfågelinventering), gråtrut, sädgås, nötkråka, strandskata, storlom, trana, drillsnäppa (revirkartering),

ART	Jan	feb	mar	april	maj	juni	juli	aug	sep	okt	nov	dec	Totalt
Blåmes	35	26	30	37	14	22	23	48	54	50	61	29	429
Bofink				24	11	30	2	8	2	2	2		81
Björktrast			12	32	28	23	33		1		2	1	132
Brun kärrhök				1	0	2	1		0				4
Domherre									1			7	8
Dubbeltrast									1				1
Duvhök												1	1
Enkelbeckasin									1				1
Entita	1	2	5	3			1	2	3			6	23
Fasan	1			3	5		0				2		11
Fiskmåås			30	5	4	5	2			2	1	20	69
Fisktärna					1	2	5						8
Gransångare				5									5
Grå flugsnappare						1	1						2
Grågås				8	12	10	6						36
Gråhäger												1	1
Gräsand	34	23	47	7	15	26	30	9	4	16	18	72	301
Gråsiska		8	4						8	7	55	1	83
Gråsparv						1							1
Gräshoppsångare						1							1
Grönfink	2	4	6	12	4	10	5		1		4	3	51
Grönsiska	77					2	1	3	56	46	16	1	202
Gulspurv		1		4			1						6
Gärdsmyg	2	1	1	6	6	11	6	4	3	7	4	2	53
Hussvala								1					1
Hämpling					1								1
Härmsångare					3	1							4
Kaja		12	1	12	2	27	21	50	10				135
Kanadagås								5					5
Knipa	3	2	2	4	3	5	2	1	3	4	5	7	41
knölsvan				1					3	1		7	12
Koltrast	3	9	9	14	9	18	12	4	5	10	10	4	107
Korp	1												1
Kricka						6							6

Kråka	1	14	9	7	2	4			2	1	2	1	43
Kungsfågel	4												4
Ladusvala								3					3
Lövsångare				2	42	55	30	19					148
Mindre hackspett				1		1			1		1		4
Nötväcka	2		2	1		4	7	4	6	3	5	2	36
Pilfink	4	5	7	6	4	11	25	48	64	18	6		198
Ringduva		1	2	5	2	1	3	2	5	2			23
Rosenfink					1	1							2
Rödhake		2		26	6	18	27	8	6	1	3		97
Rödstjärt					1	12							13
Rörsångare						21	2	1					24
Rödvingetrast				7	2	3	6						18
Salskrake		1										1	2
Sidensvans												45	45
Skata	23	9	24	19	11	17	16	22	18	23	14	20	216
Skrattmåås				5	5								10
Skäggdopping				5	10	6	5		4	2	2		34
Skäggmes										2			2
Småddopping												3	3
Sothöna	2	4	5									17	28
Sparvhök					1								
Stare				8	3	20	6						37
Steglits											1		1
Stenknäck				1		2							3
Stenskvätta									1				1
Stjärtmes						11	13	2		17			43
Storskarv									1				1
Svarthätta				1	14	11	7	3	2				38
Svartvit flugsnappare						3	3						6
Sångsvan			1									3	4
Sädesärta				5		4	5	1	3				18
Sävsparv				8		20	2	1					31
Sävsångare						7							7
Talgoxe	24	17	28	16	16	18	9	14	19	32	13	14	220
Tamduva							2		1				3
Tornseglare					3	20							23
Trädskrypare	2							2		3	6	3	16
Trädgårdssångare						11	2						13
Törnsångare						3	3						6
Vigg			1				6					25	32
Vitkindade gäss						5							
Ärtsångare						1	1						2

Bilaga 2. Antal revir av häckande arter i Rocksjöområdet 2005. *Kråkfåglarnas revir är angivna i minimiantal

